

بررسی کشت

و اقتصاد پسته

در رفسنجان

حسین نگارش - دانشجوی تربیت مدرس

مقدمه

پسته یا طلای سبز علاوه بر خصوصیات خاص تولیدی که دارد از جهت دیگری در اقتصاد کشاورزی کشور ما حائز اهمیت است. شاید انفرادی نباشد که گفته شود پسته یکی از چند فرآورده‌ای است که از قدیم با نام ایران درآمیخته و شاید هنوز هم با تحولات و دگرگونیهای مختلفی که کشور ما از آن برخوردار بوده بسیاری از مردم در گوشه و کنار دنیا نام ایران را با نام چند فرآورده خاص که یکی از قدیمی‌ترین و شاید مهم‌ترین آنها پسته است یاد کنند. تولید پسته در ایران سابقه تاریخی داشته و شاید قدیمی‌ترین سند را بتوان سفرنامه هردوت مورخ نامی یونان دانست که در مورد تولید پسته و وضعیت آن در ایران بحث نموده است.

نام پسته در کلیه زبانها و کشورهای مختلف از ریشه فارسی آن مشتق شده و بقیه کشورهای دنیا تجربیات خویش را از کشور ما آموخته‌اند. کاشت پسته در قزوین از ۱۶۰۰ سال قبل شروع شده و از آنجا به رفسنجان، دامغان، اردکان، خراسان و مناطق دیگر برده شده است و همچنین این درخت از ایران به روم و از آنجا به اسپانیا و آمریکا برده شده و در عصر حاضر نهال پسته از ایران به هندوستان فرستاده شده است. بعلمت استقبال مردم دنیا از این محصول اخیراً هزاران هکتار زمین در ایالت کالیفرنیا و ایالت‌های شمالی و جنوبی آمریکا زیر کشت قرار گرفته است و چون در مقابل کم‌آبی و شوری خاک مقاوم است ب خوبی می‌توان در مناطقی که مقدار آب کم است و سایر درختان میوه محصول خوبی نمی‌دهند آنرا توسعه داد.

پسته از ارزش غذایی ویژه‌ای برخوردار است بطوری که مردم اعتقاد دارند با خوردن هر دانه پسته یک قطره به خون انسان اضافه می‌شود و این مسئله می‌تواند تا حدی هر چند که انحراف آمیز باشد ارزش کیفی پسته را معلوم سازد

کلیاتی مربوط به کشت پسته

۱- اهمیت اقتصادی و کشاورزی پسته در ایران و جهان

اهمیت بخش کشاورزی و تأثیر آن در اقتصاد ممالک و نفعی را که در اقتصاد کشورهای عقب نگهداشته شده و در حال توسعه بازی می‌کند بر هیچکس پوشیده نیست. بنابراین کشورهایی که اقتصاد مبتنی بر کشاورزی دارند و با کشاورزی نقش مهمی در تأمین زندگی آنها ایفا می‌کند حتی اگر توجه به صنعت هم کرده باشند ناگزیرند به بخش کشاورزی که یکی از پایه‌های حیاتی اقتصاد کشور است اهمیت خاصی بدهند زیرا اقتصاد مناطق شهری به روستاها که مرکز فعالیت‌های کشاورزی است بستگی دارد. یعنی حیات شهرها و مناطق صنعتی در گرو فعالیت‌های کشاورزی روستاها است.

با ذکر مقدمه فوق و روشن شدن اهمیت کشاورزی و تأثیر آن در حیات بشر به اهمیت اقتصادی و کشاورزی پسته اشاره‌ای موجز و مختصر خواهد شد. اهمیت اقتصادی و کشاورزی پسته که از لحاظ ارزش یکی از مهم‌ترین اقلام صادراتی کشور ما می‌باشد مستطفاً نیست که از نظر تولیدکنندگان و بازرگانان این محصول پوشیده باشد و اهمیت این مسئله تنها بخاطر این نیست که یکی از منابع نعام - شدنی تشبیه ارز می‌باشد بلکه بیشتر به لحاظ محدودیت مناطق تولید پسته است که امکان رقابت با این محصول پول‌ساز و پرآیاده را کم می‌کند و محصول ایران را در میان تعداد قلیل تولیدکنندگان خارجی بی‌تظیر می‌سازد. صرفنظر از اهمیت تجارت خارجی پسته از لحاظ مصرف داخلی نیز مورد علاقه عموم بوده و بدین لحاظ در سال‌های اخیر اقدامات گسترده‌ای جهت توسعه و احداث باغات جدید صورت گرفته است. بنابراین وضعیت و حالت خاص پسته در مملکت ما از نظر تولید ارز و همچنین تناوبها و تغییرات تولید و نوسانات بازارهای صادراتی و گسترش روزافزون سطح زیر کشت و تولید این فراورده در سال‌های اخیر اهمیت اقتصادی و کشاورزی این محصول را بیش از پیش سرهن می‌سازد. آنچه که اهمیت موضوع را بیشتر آشکار می‌نماید مرغوبیت و کثرت تولید پسته ایران در بازارهای جهانی است که امروزه اکثر بازارهای فروش پسته را تشنه کرده است. بارزترین اهمیت پسته استفاده از زمین‌های کویری نامرغوب که امکان تولید اکثر محصولات کشاورزی در آنها نیست می‌باشد زیرا که این درخت در مقابل کم‌آبی، شوری خاک و آب و تغییرات درجه حرارت مقاوم است و توقع زیادی ندارد.

۲- پراکندگی جغرافیایی درخت پسته در ایران و جهان

هریک از گونه‌های پسته در ارتفاع مبین و آب و هوای مخصوص بخود رشد می‌کنند این درختان معمولاً در ایران به دو صورت یافت می‌شوند. اول بصورت جنگل در رشته کوه‌های بین کهنکولوبه تا گازرون و کوه‌های جبال بارز کرمان و فیروزآباد. دوم بصورت

درخت‌های پراکنده در سلسله جبال زاگرس از آذربایجان تا کرمان و کوه‌های مرکزی ایران و کوه‌های اطراف خراسان و بلوچستان. گونه‌های جنگلی پسته از نظر طول و عرض جغرافیایی و ارتفاع از سطح دریا دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای هستند و با بررسی‌های انجام شده امکان تبدیل آنها به باغ‌های پسته خوراکی وجود دارد.

درخت پسته در ایران در مناطقی که بین عرض جغرافیایی ۲۸-۳۷ درجه بوده و ارتفاعشان از سطح دریا بین ۱۶۰۰-۱۲۰۰ متر باشد بهتر حمل می‌آید. مناطق پسته‌خیز کشور را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱- مناطق قدیمی که از قدیم الایام کاشت پسته مرسوم بوده و درختان من به وفور پامت می‌شود مانند قزوین - رفسنجان - دامغان - اردکان.

۲- مناطقی که در چند دهه اخیر اقدام به کشت پسته نموده‌اند مثل قم - کاشان - ساوه - زرند - گرمسار - شیراز - خلیفین - ساور - اردستان - یزد - بیرجند - کاشمر - طبس - شمشوار - شهربابک - کرمان - سیرجان - زاهدان و غیره.

اما کاشت پسته در کشورهای خارجی اخیراً شروع شده و از اهمیت کمتری برخوردار است. مهم‌ترین مناطق پسته‌خیز کشورهای خارجی عبارتند از:

ترکستان شوروی - افغانستان - ترکیه - یونان - ایتالیا - اسپانیا - اروپای جنوبی و سواحل مدیترانه - ایالات متحده آمریکا - آمریکا - مکزیک - تونس و غیره. و به احتمال زیاد ایران - ترکستان شوروی و افغانستان موطن اصلی پسته‌ها می‌باشند که اکنون در سایر نقاط کشت و بهره‌برداری می‌شود.

۳- تاریخچه کاشت پسته در ایران

کشت پسته سابقین درازی است که در ایران متداول بوده و محصول آن جزء خوراکی‌های اشرافی و درباری بشمار می‌رفته است. موطن اصلی این درخت ایران است زیرا مدارکی که بدست آمده وجود این درخت را از پنجمین سال پیش در ایران ثابت می‌کند. اسم لاتین این درخت از ریشه فارسی Pistacia (پستاشیا) که همان پسته ایرانی است گرفته شده است. قطعه چوب نیمه زغال شده‌ای که از فسادست آمده و اکنون در موزه پاریس نگهداری می‌شود تاریخ آن مربوط به ۵۰۰۰ سال پیش است تاریخچه پیدایش درخت پسته را در ایران بخوبی نشان می‌دهد. این چوب مربوط به گونه چائلانفوش که یکی از گونه‌های جنگلی پسته امروز کشورمان است می‌باشد.

در قدیم مردم ایران احترام خاصی برای پسته قائل بودند و آنرا با احترام تمام همراه مرده‌های خود دفن می‌کردند و با مردم تربت جام رویدادن چند درخت پسته را در اطراف مزار شیخ جامی

دلیل برپاکی و تقدس ایشان می‌دانند.

دراویل سلطنت صوبه یکی از امزای صفوی بذر پسته را به رفسنجان آورد و حدود ۱۰ هکتار باغ پسته را درقریه تاج آباد کینه ایجاد کرد که تعدادی از درختان هم اکنون موجود می‌باشند. همین امر باعث شد که پسته کاری به‌مرور زمان در رفسنجان و توابع آن متداول گردد

۴- خصوصیات و شرایط رویش درخت پسته

کاشت پسته به مناطقی اختصاص دارد که زمستانی خیلی سرد و تابستانی خیلی گرم و طولانی دارند و پسته در این مناطق بخوبی رشد می‌نماید. ارتفاع این مناطق باید بین ۲۲۰۰-۵۰۰ متر از سطح دریا باشد. (پسته در مناطقی که ارتفاعشان بین ۱۶۰۰-۱۲۰۰ متر از سطح دریا باشد بهتر رشد می‌کند). در ایران اغلب مناطقی که در عرض جغرافیایی ۳۸-۲۸ درجه هستند درخت پسته بعمل می‌آید و درخت پسته از آفتاب سوزان و درجه حرارت زیاد تابستان آسیب نمی‌بیند ولی تابش آفتاب زیاد باعث از بین بردن هوموس خاک می‌شود همچنین در مقابل سرمای شدید زمستان مقاوم است و می‌تواند تا حدود ۲۵°- را تحمل کند. درخت پسته در مقابل خشکی و بی‌آبی مقاومت دارد زیرا که ریشه این درخت در دوره اول رشد بصورت عمودی پایین رفته و پس از برخورد با طبقات سخت بصورت عرضی گسترش می‌یابد. آزمایشهای انجام شده نشان داده است که نهال با ۶۰ سانتیمتر ارتفاع ۱۸۰ سانتیمتر ریشه داشته است. پسته در اراضی که میزان بارندگی حالیه آنها بیش از ۱۵۰ میلیمتر باشد بدون آبیاری به رشد و حیات خود ادامه می‌دهد. درخت پسته در اراضی شور زاری که میزان نمک آنها کم است و برای رشد سایر نباتات مناسب نیست بخوبی رشد می‌کند و به همین جهت عده‌ای آنرا جزو درختان نمک دوست یا *Halophyte* می‌دانند در صورتیکه درخت پسته نمک دوست نیست بلکه فقط در مقابل آن مقاوم است. فاصله متوسط هر آبیاری در تابستان برای درخت پسته ۳۰ روز است. درخت پسته نسبت به رطوبت زیاد چه در هوا و چه در زمین حساس است و هرچه رطوبت بیشتر باشد درخت به امراض خاصی مثل کموز یا آنکوم مبتلا می‌شود. بنابراین اراضی سبک و قابل نفوذ که آب را از خود عبور می‌دهند برای پسته مناسب هستند

۵- مختصری در مورد نحوه کاشت درخت پسته

کاشت درخت پسته به دو صورت انجام می‌شود:

۱- کاشت بذر در زمین اصلی باغ که ابتدا زمین را شخم می‌زنند سپس در زمین شخم زده شده جوی‌های کوچکی به عرض ۵-۴۰

سانتیمتر و عمق ۳۰-۲۰ سانتیمتر ایجاد می‌کنند و بعد چاله‌هایی به گشادی و عمق ۸-۷ سانتیمتر در لبه جوی حفر می‌کنند اگر خاک مرغوب نباشد مقداری خاک مرغوب و کود درته چاله می‌ریزند سپس دو یا سه دانه جوانه زده را به فاصله هر ۲۰ سانتیمتر بکدانه در این چاله می‌کارند و روی آنرا مقداری شن خالص و روی شن خالص را مقداری کود یا برگ پوسیده می‌ریزند و آب را در این جوی‌ها جریان می‌دهند. پس از مدتی یکی از نهال‌ها را که از همه قوی‌تر است باقی گذاشته و بقیه را قطع می‌کنند. صیب این سیستم کاشت این است که بعضی از جانوران مثل روباه - کلاغ - خرگوش - موش صحرایی پس از آنکه دانه در زمین کاشته شد آنرا از زمین بیرون آورده و می‌خورند.

۲- تهیه نهال در خزانه و انتقال به زمین اصلی باغ که خود به دو طریق صورت می‌گیرد:

الف - کاشت بذر در زمین خزانه و بعد انتقال به زمین اصلی
ب - تهیه نهال در کیسه‌های نایلونی و سپس انتقال به زمین اصلی

در هر صورت باید فاصله هر ردیف تا ردیف دیگر ۸-۶ متر و فاصله درخت‌های موجود در یک ردیف از همدیگر حدود یک متر باشد

بررسی مسائل اقتصادی پسته

۱- سرمایه‌گذاری جهت تولید

پسته یکی از تنقلات گران قیمت است و علت آن بالا بودن هزینه تولید است که سرمایه‌گذار باید ۲۰=۱۵ سال یعنی تا موقعی که بتوان محصول کافی برداشت کرد هزینه‌های کاشت و داشت و برداشت را تحمل نماید. باید توجه داشت که صاحبان سرمایه علاقمند هستند که سرمایه‌های خود را در زمینه‌هایی بکار اندازند که در حداقل مدت حداکثر سود را بدست آورند ولی سرمایه‌داران و باغدارانی که سرمایه خود را جهت تولید پسته بکار انداخته‌اند و جهت بهره‌برداری از آن حداقل ۱۵ سال صبر و تحمل می‌کنند به چیزی دل بسته‌اند که معلول عوامل زیر است.

۱- بعضی از درختان میوه طول عمرشان کوتاه است و هرچه بیشتر می‌شوند محصولشان نقصان می‌یابد ولی پسته عکس این حالت را دارد. یعنی هرچه عمرش بیشتر می‌شود محصولش هم بیشتر می‌شود.

۲- از نظر اقتصادی سود حاصله از پسته بر سایر محصولات برتری دارد گرچه مدت زیادی طول می‌کشد تا درخت بارور شود ولی از دیاد مدت بهره‌برداری جبران این عقب‌ماندگی را می‌کند.

۳- محصول پسته علاوه بر اینکه مصرفش در داخل کشور در حال افزایش است بازارهای خارجی آنهم در حال توسعه می‌باشد و

علت پیدایش این بازارها سرمایه‌گذاران بیشتری جهت تولید بیشتر پسته دست‌بکار شده‌اند .

۴- قیمت مناسب و نسبتاً زیاد پسته باعث شده که سرمایه‌گذاری در این زمینه روزبروز افزایش یابد .

۵- درخت پسته در مقابل حرارت و برودت و کم‌آبی مقاوم است بنابراین اگر مالکی موفق نشد برای مدتی باغش را آبیاری یا با بعضی از آفات آن مبارزه کند فقط محصول آن کاهش می‌یابد و کمتر موفقی درخت از بین می‌رود مگر در حالات استثنائی .

۶- از دیدار اراضی خشک و شوره‌زاری که نسبتاً ارزان بوده و برای کشت سایر محصولات مناسب نیست خود مشوقی است برای سرمایه‌گذاری جهت تولید پسته

بنابراین عوامل فوق‌محرک و مشوق مالکین جهت سرمایه‌گذاری مستقیم در احداث باغات پسته است .

۲- پسته و انحصارگرایی تولید

تولید پسته بیشتر توسط سرمایه‌داران و ثروتمندان صورت می‌گیرد و کشاورزان فقط زحمت آنرا می‌کشند چون یک کشاورز فقیر طبیعتاً قدرت تحمل عواقب یک کشت نامناسب و همچنین توان مالی احداث باغ پسته را که باید برای برداشت محصولش چندین سال صبر کند ندارد ولی ثروتمندان این مشکلات را ندارند و در امر احداث باغات پسته دلگرم هستند و از نظر مالی خیانتان راحت است . علت اینکه انحصار تولید پسته بیشتر در دست ثروتمندان است این است که اولاً این محصول سریع‌الوصول نمی‌باشد و باید مدت زیادی برای آن خرج کرد و منحل هزینه‌های هنگفتی شد و ثانیاً سرمایه کافی و زیادی می‌خواهد که از حیثه قدرت و توان مالی کشاورزان معمولی خارج است . به همین دلیل و بنا به خواست ثروتمندان و بزرگ‌مالکان که سود حاصل از تولید پسته را به جیب می‌ریختند اندک‌اندک بقیه محصولات در این منطقه قربانی پسته شدند و ارزش و اعتبار خود را از دست دادند بطوریکه امروزه بعضی از بزرگ‌مالکان دهها هکتار باغ پسته دارند در صورتی که بسیاری از خرده‌مالکان یک هکتار هم ندارند

حکومت منحط پهلوی با اجرای سیاستهای خاص باعث شد که اکثر سرمایه‌گذارها و کمکهای دولت متوجه تولیداتی شود که به‌خارج از کشور صادر می‌گردید گرچه درآمد حاصل از این فعالیتها موجب افزایش درآمد منطقه می‌گردید لیکن قسمت اعظم آن سهم سرمایه‌داران معدودی بود که مدیریت یا مالکیت این تولیدات را در اختیار داشتند . مقررات مالی بانکها و نظامهای مدیریت بنحوی بود که بیش از ۹۵ یا ۸۵ درصد وامهای دولت نصیب گروه معدودی از تولیدکنندگان بزرگ و عمده منطقه می‌شد و باعث ایجاد عدم توازن و تعادل درآمد می‌گردید .

معمولاً سرمایه‌داران قسمت اعظم سرمایه و ابزار تولید پسته را در اختیار دارند و بدون آنکه خود قدمی در جهت تولید بردارند فقط به صرف داشتن سرمایه بخش عظیمی از تولید را بخونه‌اختصاص می‌دهند . افزایش تولید پسته صرفاً نتیجه هزینه‌های سرمایه‌داران نیست بلکه حاصل زحمات چندین‌ساله کشاورزان زحمت‌کش است . . .

۳- بازاربایی پسته

بی‌شک بدون داشتن بازار ادامه تولید هیچ محصولی امکان‌پذیر نخواهد بود . تلاشی که در عصر حاضر برای تصرف بازارها صورت می‌گیرد ناشی از هوی و هوس نیست بلکه مسئله داشتن یا نداشتن بازار برای بعضی از جوامع مسئله هستی و نیستی است . بنابراین اگر می‌بینیم کشورهای جهان برای تصرف بازارها با هم رقابت می‌کنند و گاهی به جان هم می‌افتند تعجب‌آور نیست . امروزه این نظریه که ما باید تولید کنیم خریدار خودبه‌خود پیدا می‌شود بکلی رد شده است زیرا که تولید انبوه بدون وجود بازار . بی‌ثبات بوده و بجای توسعه بخشیدن تولید نابودی آنرا موجب می‌شود . تولید بیشتر درگرو داشتن بازارهای ثابت و محکم است . برای اینکه بتوانیم بازارهای مصرف پسته دنیا را بهتر تصرف کنیم و همچنان به تولید خود ادامه دهیم باید به نکات زیر توجه کنیم :

- ۱- پسته صادراتی فاقد هر نوع آفت‌زدگی و آفات آبیاری اعم از مرده یا زنده با فضولات آنها باشد .
- ۲- آسیب دیدگی و شکستگی دانه‌ها و همچنین رطوبت پسته باید به حداقل ممکن تقلیل داده شود .
- ۳- بسته‌بندی پسته از کیفیت خوبی برخوردار باشد تا گرد و غبار و رطوبت و حشرات در هنگام حمل و نقل وارد آنها نشود .
- ۴- انبارهای فنی و مجهزی جهت نگهداری پسته در هنگام کساد بازار فروش ایجاد شود .
- ۵- در هنگام کاشت باید آبیاری و کود دادن منظم باشد تا محصول تولید شده از مرغوبیت خوبی برخوردار باشد .
- ۶- از مخلوط کردن پسته‌های به‌میان‌ریخته و محصول شاخه‌هایی که با زمین در تماس است و همچنین سوسله کنجشک صدمه دیده با محصول سردرخت جدا خودداری شود .
- ۷- در موقع برداشت آنقدر پسته از درخت چیده شود که در همان روز پوست شود در غیر اینصورت باعث تیره‌گی پوست شاخی پسته می‌شود .
- ۸- باید سعی کرد در هنگام پوست کردن ، پسته با آب تماس حاصل ننماید که باعث قارچ زدگی می‌گردد و مرغوبیت محصول پایین می‌آید .
- ۹- از انبار نمودن پسته‌های خشک نشده خودداری شود والا محصول آفت می‌زند .
- ۱۰- پسته‌های کور و کم‌مغز و بی‌مغز با پسته‌های سالم و خندان

مخلوط نشوند.

۱۱- میزان خندان بودن پسته در بازارهای خیلی موثر است. هرچه درصد خندانی بیشتر باشد محصول مرغوبتر است و بازار بهتری دارد.

۱۲- محصولی که به بازار عرضه می شود باید کاملاً رسیده باشد و با پسته های ملوک و فارس مخلوط نشود.

۱۳- وجود پسته های ملوک که پوست خارجی سلولزی آنها کاملاً کنده نشده باشد باعث کاهش ارزش کیفی محصول می شود.

۱۴- رنگ پوست استخوانی یا شاخی پسته باید کرم روشن باشد نه تیره

۴- صادرات پسته

مدتها است که محصول پسته ایران بخصوص پسته رفسنجان بعنوان یکی از محصولات صادراتی به کشورهای دیگر صادر می شود که به علت داشتن حجم کم و بهای زیاد همه ساله مقدار معتناسبی ارز وارد کشور می نماید بطوریکه یکی از ارقام زیاد ارز بدست آمده از صادرات این محصول می باشد. از این رو اهمیت و تأثیر شگرف آن در اقتصاد ایران بر هیچکس پوشیده نیست. از آنجائی که میزان پسته سال به سال افزایش می یابد و روند شناخته شده و افسارگسیخته تولید از یکسو و کمبود مصارف داخلی از سوی دیگر فزونی تولید را بر مصرف داخلی الزام آوری سازد از این رو تولیدکنندگان و دست اندرکاران پسته را بر آن داشت تا به صورت این محصول ارزآور و پردرآمد بپردازند.

غلامرضا آگاه اولین ابتکار در زمینه توسعه صادرات پسته ایران را به خرج داد و در حال حاضر صادرات پسته بیشتر توسط شرکت صادرات پسته رفسنجان صورت می گیرد که پسته را به بسیاری از کشورهای دنیا نظیر ژاپن - آلمان غربی - رومانی - ایتالیا - فرانسه - انگلستان - آمریکا - بلژیک - کانادا - کویت - عربستان - سوریه - ترکیه - پاکستان - یوگسلاوی . . . صادر می کند و اخیراً هم مبادله با پایای را با کشورهای مثل ژاپن شروع کرده یعنی پسته صادر می کند و در ازای آن مینور سیگلت - ماشین نسیان و توبوتای باری - لوازم کشاورزی مثل تراکتور و لاسچیک - لوازم خانگی مثل یخچال و فریزر را وارد می کند. این شرکت هم اکنون در بسیاری از کشورهای دنیا به وسیله مأمولین خود تبلیغات دامنه داری به منظور خرید و فروش پسته بعمل می آورد.

به منظور تداوم بخشیدن هرچه بیشتر صادرات محصول پسته و رعایت جنبه های کمی و کیفی محصول صادراتی ناگزیر به رعایت نکات زیر هستیم که عدم توجه به آنها ضررهای زیادی در پی خواهد داشت و اعتبار محصول ما را در بازارهای جهانی کاهش خواهد داد.

۱- محصول پسته ای که به خارج صادر می شود باید خام باشد اگر بو داده شود به علت طول مدت حمل و نقل و رطوبت جوی زیاد

سیر دریایی موقعی که بدست مصرف کننده می رسد طعم و مزه و کیفیت خود را از دست می دهد.

۲- اگر پسته برای مصرف شیرینی سازی به خارج صادر می شود باید بدون پوست (فقط مغز) باشد. چون اگر با پوست حمل شود به اندازه نصف وزن آن بدون جهت گرایه حمل پرداخت می شود.

۳- در هنگام صادرات غالباً باید پسته هایی به مغز کردن اختصاص داده شود که اولاً " کور بوده ثانیاً " رنگ پوست آنها تیره باشد یعنی خود پسته نامرغوب ولی مغز آن سالم و بدون عیب باشد.

۴- پسته صادراتی باید درجه بندی و استاندارد شده باشد و از مرغوبیت خوبی برخوردار باشد بنابراین پسته هایی که بصورت مخلوط صادر شوند بازار فروش خوبی ندارند.

پسته دامغان و قزوین به علت سبزی رنگ مغز، بیشتر مصارف داخلی دارد و پسته رفسنجان به علت برخورداری از مرغوبیت و درشتی بیشتر به خارج صادر می شود. (نمودار صادرات پسته رفسنجان از سال ۱۳۶۵ - ۱۳۴۹)

۵- خرید و فروش پسته در رفسنجان

جمع آوری و خرید و فروش پسته یک امر صرفاً اقتصادی و بازرگانی است و ممکن است در وسیع و توان همه کس نباشد بنابراین افراد مختلف نسبت به توانایی مالی و میزان سرمایه و محصولی که دارند خرید و فروش پسته را به صورتهای زیر انجام می دهند.

۱- بزرگ مالکان و باغدارانی که میزان محصولشان زیاد است پس از برداشت محصول را خشک کرده و درجه بندی و بسته بندی می نمایند و در انبارهای بزرگ نگهداری می کنند تا با توجه به نوسانات قیمت هر وقت که فروش را مناسب دیدند اقدام کنند. این طیفه همیشه سعی می کنند محصولشان را به بازرگانان عمده بکجا بفروشند زیرا که بازرگانان جزو و محلی اولاً " ارزان می خرند ثانیاً " توانایی خرید بکجای این همه محصول را ندارند.

۲- بعضی از مالکین محصول تولید شده خود را به شرکت های پسته می فروشند این طیفه از تولیدکنندگان در حقیقت عضو شرکت هستند و وامهای کلانی از شرکت دریافت می کنند و پس از برداشت تمام یا قسمتی از محصول خود را به شرکت می فروشند.

۳- تولیدکنندگان کوچک که قدرت نگهداری محصول را ندارند بناچار محصول خود را به پبله و ران و بازرگانان محلی و مغازه های آجیل فروشی محل می فروشند. گاهی اوقات شرکت های پسته و بزرگ مالکان محصول خرده مالکان را خرید و انبار می کنند تا در موقع مناسب به قیمت بیشتر بفروشند.

۴- در بعضی مواقع عمده ای از افراد که شخصاً دارای مقداری سرمایه هستند بعنوان حق العملکار بصورت سلف خوی محصول پسته را قبل از برداشت از درخت برآورد کرده و از خرده مالک خریداری

با اجاره می‌کنند. در اینگونه معاملات که بیشتر ناسی است برآورد محصول روی درخت آنهم به مساحت زیاد کار ساده‌ای نیست.

۵- احتمال دارد که بازرگانان عمده تهران نمایندگان خود را به مناطق پسته‌خیز بفرستند تا پسته را به قیمت نازل از خرده مالکین خریداری کنند و سه تهران حمل نمایند سپس آنرا به چند طریق به فروش برسانند.

- ۱- فروش به مغازه داران خرده فروش (آجیل فروشی)
- ۲- صدور به شهرستانهایی که باغ پسته وجود ندارد.
- ۳- صدور به خارج از کشور

عکس نقش پسته در رشد و توسعه اقتصادی منطقه

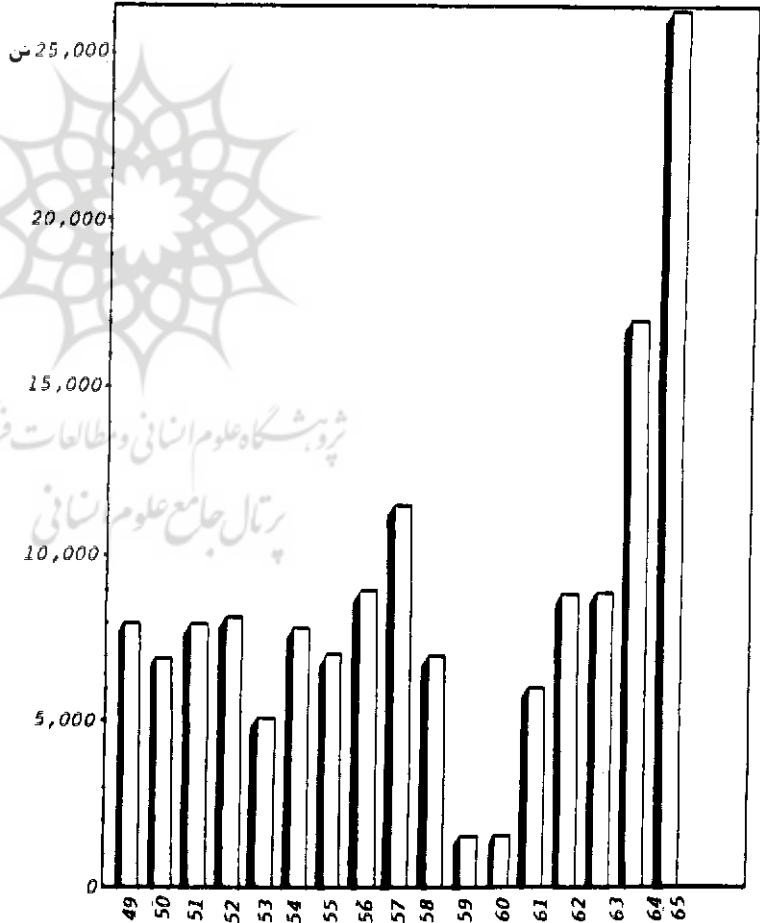
در رفسنجان به غیر از پسته محصول قابل توجه دیگری تولید نمی‌شود و این نظام تک‌کشتی بیشتر معلول خواست و میل شروتمندان و شرایط طبیعی محیط بوده است که مایل بودند به غیر از پسته محصول دیگری کاشت نشود و آنهم گمان می‌رود بخاطر سود زیادی

که از این راه عایدشان می‌شود باشد از این روشروتمندان به کشاورزان خود دستور می‌دادند که زمینها به کاشت منحصربه‌فرد پسته اختصاص پیدا کنند و چون این کاشت بیشتر متداول شد خرده مالکان هم تصمیم گرفتند کاشت محصولات دیگر را رها کرده و به پسته روی بیاورند چون زمینهای خرده مالکان در ابتدای امر به کشت جو و گندم اختصاص داشت و بعداً این محصولات به مقدار متناهی از خارج وارد شد کشاورزان از این نظر موقعیت خود را در خطر نمی‌دیدند به کاشت پسته روی آوردند. کسانی که از رفسنجان دیدن کرده‌اند می‌دانند که رفسنجان تا حدود ۹۵٪ منگی به پسته است. در گذشته محصولات دیگری کشت می‌شد ولی کم کم کشت گندم و جو و لوبیا و پنبه و سیب‌زمینی و سبزیجات منسوخ شد و اراضی به کشت منحصربه‌فرد پسته اختصاص پیدا کرد و هم اکنون دردهات و بخشها بجز باغهای پسته محصول دیگری دیده نمی‌شود و جداول صفحه بعد گواه این موضوع است.

بر اساس آمار ۱۳۶۴ تعداد درختان باور که بیش از هفت سال سن دارند ۲۲۰۶۰۷۰۳۵ و درختان غیر باور ۲۲۰۰۰۰۰۰۰۰ اصله است.

بنابراین همانطور که آمار فوق نشان می‌دهد رفسنجان وابستگی شدیدی به پسته دارد و نمونه بارز وابستگی منطقه را در سال ۱۳۵۸ که تقریباً ۹۵٪ - ۶۰ درصد محصول بر اثر سرد شدن ناگهانی هوا در فروردین بین ماه یخ زد مشاهده کردیم که متعاقب این یخ‌زدگی و از بین رفتن محصول کلیه مسائلی که منجوی از آنها با پسته در رابطه بودند با رکود و بیکاری روبرو شدند. بنابراین اگر پسته در رفسنجان نباشد نیروی فعال منطقه بلادرنگ بیکار خواهد شد و در حقیقت حیات اقتصادی منطقه به پسته وابسته است. برای روشن شدن نقش پسته در رشد و توسعه اقتصادی منطقه و تأثیر آن در اقتصاد مملکت ناگزیر از حساب مرانگشتی زیر هستیم.

اگر تعداد درختان باور را ۲۲۰۶۰۷۰۳۵ اصله و تولید هر درخت را بطور متوسط حداقل ۵ کیلو در نظر بگیریم و قیمت یک کیلو پسته را حداقل ۱۰۰۰ ریال حساب کنیم (قیمت پسته در حال حاضر از کیلویی حداقل ۸۰۰ تا ۲۵۰۰ ریال بر حسب نوع پسته فرق می‌کند) محاسبه صفحه بعد بدست خواهد آمد.

آمار فوق از دیاد کشت پسته را در استان کرمان نسبت به بقیه مناطق نشان می‌دهد. و علاوه بر این جدول زیر هم بیانگر افزایش سطح زیر کشت پسته در سالهای اخیر در رفسنجان است.

مقایسه آماری چند استان در مورد کشت پسته بر اساس آمار ۱۳۶۰

نام استان	سطح زیر کشت به هکتار	نام استان	سطح زیر کشت به هکتار
کرمان	۵۹۲۶۹	زنجان	۳۲۷
یزد	۲۹۲۲	اصفهان	۱۹۹
سیستان و بلوچستان	۱۰۸۶	تهران	۲۳
خراسان	۶۹۳	خوزستان	۱۵
سمنان	۶۹۰	مازندران	۱۱

اگر در رفسنجان سطح زیر کشت پسته را نسبت به بقیه محصولات مقایسه کنیم به فزونی کشت پسته در منطقه پی خواهیم برد.

سال	سطح زیر کشت درختان غیر بارور	سطح زیر کشت درختان بارور	کل سطح زیر کشت درختان بارور و غیر بارور
۱۳۵۵	۱۵۰۰۰ هکتار	۳۵۰۰۰ هکتار	۵۰۰۰۰ هکتار
۱۳۵۷	" ۱۸۰۰۰	" ۲۳۰۰۰	" ۶۱۰۰۰
۱۳۶۰	" ۱۷۰۰۰	" ۵۲۰۰۰	" ۶۹۰۰۰
۱۳۶۴	" ۲۴۰۰۰	" ۷۳۰۰۰	" ۹۷۰۰۰

در سال ۱۳۶۰	گندم آبی	۶۱۳۴ هکتار	گندم دیم	۳۳ هکتار
" "	جو آبی	" ۱۰۲۷	جو دیم	" ۹
" "	بادام	" ۱۲۹	-	-
" "	پنبه	" ۸۳۹	-	-
" "	پونجه	" ۱۸۶۶	-	-
" "	پسته	" ۶۹۰۰۰	-	-

$$۷۲۰۶۰۷۰۲۰۰ \times ۵ = ۳۶۳۰۰۳۶۰۰۰۰$$

محصول کل درختان بارور به کیلو

$$۳۶۳۰۰۳۶۰۰۰۰ \times ۱۰۰۰ = ۳۶۳۰۰۳۶۰۰۰۰۰۰۰$$

ارزش کل محصول به ریال

بنابراین حداقل ارزش کل محصول تولید شده در رفسنجان در یک سال ۳۶۳۰۰۳۶۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال است که شاید بتوان گفت که

بعد از نفت دومین منبع تأمین ارز محسوب خواهد شد.

اما در اینجا لازم به یادآوری است، گرچه کشت پسته اثرات مثبت و زیادی در رشد و توسعه اقتصادی منطقه داشته ولی اثرات منفی و زیان باری را هم از خود بر جای گذاشته است. که مهم‌ترین آنها افزایش شکل کمبود آب و پائین رفتن سطح سفره‌های زیرزمینی آب و خشک شدن تعدادی از قنوات و است.

برداشت زیاد و حفر بی‌رویه چاههای عمیق سطح آبهای زیرزمینی منطقه را پایین برده و باعث خشک شدن قنات‌ها گردیده است. بطوریکه از سال ۱۳۶۱ - ۱۳۵۱ حدود ۳۵٪ از قناتهای رستخیزان خشک شده است. و تعداد قنات که در سال ۱۳۶۵ حدود ۳۲۸ رشته بود در سال ۱۳۶۴ به ۱۸۵ رشته رسیده و بقیه در این چهار سال خشک شده‌اند.

نشریه هفتگی بزرگ‌از قول یکی از مقامات کشاورزی در استان کرمان می‌نویسد: در رفسنجان چاههای زیادی حفر شده بطوریکه در حال حاضر بیشتر باغهای پسته آن دارای حداقل یک چاه عمیق است. حفر بی‌رویه چاههای عمیق باعث شده است که سطح آب زیرزمینی در این منطقه سرعت پایین برود و چون باغهای پسته تنها رشته با اهمیت کشاورزی رفسنجان است خطر بی‌آبی در آینده بسیار نزدیک آنها را شدت تهدید می‌کند و اگر وزارت نیرو درباره سدود کردن بسیاری از آنها (۹۵ درصد از چاهها) اقدام نکند طلای سبز ایران که در این منطقه خوب عمل می‌آید از دست خواهد رفت.

کشاورزان در طول این مدت متوجه اشتباه اعمال خود در مورد حفر بی‌رویه چاه شده‌اند ولی هم‌چنان بعلت کم‌آبی و یا نبودن منبع آبی دیگر چاره‌ای جز مصرف این آبهای زیرزمینی ندارند. اما باید چاره‌ای اندیشید و تکذابت حش از این سطح آبهای زیرزمینی یا همین برود. در دشت رفسنجان تعداد ۳۲۱ حلقه چاه غیر مجاز در دوره انقلاب حفر شده است. از این چاهها سالانه معادل ۲۴۸ میلیون متر مکعب آب اضافی از دست برداشت می‌شود که سالانه حدود یک متر افت نشان می‌دهد.

در پایان باید خاطرنشان کرد که گشت پسته در صورتی می‌تواند ادامه پیدا کند که فکری اساسی در مورد مسئله آب این منطقه بشود والا در صورت وجود مشکل آب ما چه بخواهیم و چه نخواهیم گشت پسته خودبه‌خود محدود خواهد شد و حتی زندگی در این منطقه تیر دشوار می‌گردد.

یادداشت

۱- صاحب نظران و دست‌اندرکاران امر پسته تعداد درختان بارور را به مراتب بیش از این آمار می‌دانند زیرا که باغات زیادی هستند که اداره کشاورزی آمار آنها را نگرفته است.

منابع

- ۱- بررسی وضع تولید و مارکتینگ محصول پسته کشور - خرمی اداره گل آمار و اقتصاد و کشاورزی ۱۳۶۲.

- ۲- پسته - رسول دره‌اد - نشریه شماره ۱۸۷ وزارت کشاورزی ۱۳۵۴.
- ۳- پسته و اصیبت‌آن در ایران - محمد طباطبائی - سازمان جنگلکاری ایران ۱۳۳۴.
- ۴- بررسی وضع پسته‌کاری در استان کرمان - اداره گل آمار و اقتصاد کشاورزی ۱۳۵۲.
- ۵- آمارگیری روشانی جهاد سازندگی - نشریه شماره ۵، ۱۳۶۱.
- ۶- اداره کشاورزی رفسنجان.
- ۷- مجله ماهان - شماره ۴ - مرداد ۱۳۵۸.
- ۸- به نقل از کتاب منابع و مسائل آب در ایران - دکتر پرویز گردوآسی - انتشارات آگاه ۱۳۶۳.
- ۹- اداره استاندارد و تحقیقات صنعتی رفسنجان.

قابل توجه خوانندگان محترم مجله

مراکز توزیع مجلات رشد آموزش جغرافیا در تهران جهت اطلاع خوانندگان گرامی در این شماره درج می‌شود، انشاء... در شماره‌های آینده مراکز توزیع شهرستان‌ها نیز به آگاهی خواهد رسید.

- ۱- فروشگاه شهید موسوی خیابان ایرانشهر شمالی جنب ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش.
- ۲- سازمان پژوهش.
- ۳- فروشگاه طب و فن خیابان انقلاب.
- ۴- فروشگاه صفا خیابان انقلاب.
- ۵- فروشگاه نمایندگی کتاب کودک خیابان انقلاب.
- ۶- فروشگاه انتشارات رشد خیابان انقلاب.
- ۷- فروشگاه انتشارات گام خیابان انقلاب -

مقابل دانشگاه تهران.

- ۸- فروشگاه کتاب فروشی نوری خزانة بهارانی فلکه چهارم جنب قنادی لیخند پلاک ۲.
- ۹- انتشارات فاطمی روبروی سازمان آب شماره ۱۵۹ طبقه دوم.
- ۱۰- نشر دانشگاهی خیابان شهید بهشتی - خیابان پارک شماره ۸۵.